

ТКАЧЕНКО ВІКТОРІЯ, магістрант
Миколаївського національного
університету ім. В. Сухомлинського

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ОПОЗИЦІЯ ДОЧКА/МАТИ У БАЛАДІ Т. ШЕВЧЕНКА «УТОПЛЕНА»

Мовній картині світу українського народу властивим є функціонування багатьох опозицій: свій/чужий, бідний/багатий, добро/зло, старий/молодий, чоловік/жінка, які українські письменники активно використовують у своїй творчості. Деякі з них широко представлено у творчості Т. Шевченка. Яскравим прикладом протиставлення понять «добро»/«зло» є опозиція донька/мати у баладі «Утоплена».

Актуальність статті зумовлена необхідністю дослідження лексико-семантичної опозиції добро/зло у творчості Т. Шевченка на прикладі балади «Утоплена».

Об'єктом дослідження є лексико-семантична опозиція добро/зло у баладі Т. Шевченка «Утоплена». Предмет дослідження – лексичні одиниці, що представляють лексико-семантичну опозицію.

Мета статті – проаналізувати лексико-семантичну опозицію добро/зло (дочка/мати) в баладі Т. Шевченка «Утоплена».

В аналізованій баладі протиставляється зло в особі матері та добро в особі доньки Ганнусі. Семантику лексико-семантичної опозиції «добро» передано шляхом створення образу вродливої дівчини, яка за все своє життя не зробила нічого поганого. Семантику лексико-семантичної опозиції «зло» виражено образом спочатку красивої та привабливої молодиці, а згодом постарілої вдови, яка ненавидить свою доньку за її молодість та вроду.

На початку твору Т. Шевченко акцентує увагу читача на протиставленні мати/дочка, щоб налаштувати читача на подальший розвиток подій. Це протиставлення досягається шляхом використання займенників (по сім боці – по тім боці), дієслів (чеше косу – рве коси).

«Хто се, хто се по сім боці
Чеше косу? хто се?.. [2, с. 81].

Хто се, хто се по тім боці
Рве на собі коси?..» [2, с. 81].

Через порівняння вроди молодій вдови та її доньки автор показує, що зло вміло маскується, має багато облич і змінює їх залежно від ситуації.

*«Серед села вдова жила
У новій хатині,
Білолиця, кароока
І станом висока,
У жупані; кругом пані,
І спереду, й збоку.
І молода - нівроку їй...» [2, с. 81].*

*«Незчулася, як минули
Літа молодії...
Лихо, лихо! мати в'яне,
Дочка червоніє,
Виростає... Та й виросла
Ганна кароока,
Як тополя серед поля,
Гнучка та висока» [2, с. 82].*

Для показу глибинності зла в обличчі матері, яка не є справжньою, автор вказує на її малодушність. Одразу після народження вона віддала свою дитину на виховання чужим людям, а сама продовжила безтурботне життя. З плином часу мати (зло) бачить своє минуле: втрачену молодість, красу, щастя, любов до дитини і загрозу у вигляді молодій доньки (добро). Перед вдовою не залишилося перспектив, усе дістається молодій доньці. Зло в особі матері, яке накопичувалося впродовж тривалого часу, в слушний момент проявляється на повну силу:

*«Побачила стара мати,
Сказилася люта:
«Чи бач, погань розхристана,
Байстря необуте!
Ти вже виросла, дівуєш,
З хлопцями гуляєш-
Постривай же, ось я тобі!..
Мене зневажаєш?
Ні, голубко!»
І од злості
Зубами скрегоче.
Отака-то бува мати!..» [2, с.
82].*

*«Катувала, мордувала,
Та не помагало:
Як маківка на городі,
Ганна розцвітала;
Як калина при долині
Вранці під россою,
Так Ганнуся червоніла,
Милася сльозою.» [2, с. 82].*

Стара мати у своїй безжальній боротьбі за молодість, увагу молодих людей не цурається ніяких способів. Спочатку намагається отруїти доньку, але у цій боротьбі перемогло добро (донька) – отрута не подіяла. І нарешті – вбивство, яке є найбільш драматичним порушенням природного закону в сімейному колі. Особливо вбивство батьками своїх дітей [1, с. 85].

«Як дитина, калиною

Себе забавляє,

Гне стан гнучкий, розгинає,

На сонечку гріє. [2, с. 83].

Мати дивиться на неї,

Од злості німіє;

То жовтіє, то синіє;

Розхристана, боса,

З роту піна; мов скажена,

Рве на собі коси.

Кинулася до Ганнусі

І в коси впилася.» [2, с. 83].

Створення опозиції добро/зло досягається шляхом нанизування дієслів: добро – забавляє, розгинає (стан), гріє (на сонечку) та зло – жовтіє, синіє, німіє (мати), рве (коси); прикметників: добро – гнучкий (стан) і зло – розхристана, боса, мов скажена (мати).

Т. Шевченко наголошує на тому, що у боротьбі мати/донька перемогу отримує добро-донька. Описом зовнішності дій утоплених Т. Шевченко ще раз вказує на те, якими різними були мати і донька, хто з них прагнув до добра, а хто до зла. І мати і донька після смерті залишилися такими ж як і у житті.

«Лежить собі на пісочку,

Білі рученята

Розкидала; [2, с. 83].

а за нею

Стара люта мати:

Очі вивело із лоба

Од страшної муки;

Втеребила в пісок жовтий

Старі сині руки.» [2, с. 83].

Отже, Т. Шевченко в баладі «Утоплена» подав приклад того, що добро (донька) завжди перемагає зло (мати). Автор яскраво продемонстрував найбільш потаємні куточки людської свідомості, показує, на що здатна одна людина вчинити проти іншої, мати проти дочки.

Список використаних джерел:

1. Грабович, Г. Шевченко як міфотворець. Семантика символів у творчості поета [Текст] / Г. Грабович. – К. : Радянський письменник, 1991. – 212 с.

2. Шевченко, Т. Г. Кобзар [Текст] / Т. Г. Шевченко. – Х. : Школа, 2009. – 352 с.